

ÍNDEX

Pròleg de Jaume Mateu i Giral	9
Preàmbul	13
El problema del blat i la crisi del XIX	19
El catalanisme polític.....	24
El desgast de la guerra de 1914 i la crisi de 1917	29
La Mancomunitat de Catalunya	33
Castellnou i l'aigua	41
Una aportació històrica del Canal d'Urgell	42
Diferents projectes del Canal d'Urgell	43
Castellnou en el context històric de la darrerria del segle XIX	51
Uns petits (grans) afers per l'aigua	57
Alguns conflictes entre el Canal d'Urgell i el Sindicat de Regants	60
Presa de decisions a començament del segle XX	65
Finalització de l'obra	93
La veu dels síndics	103
Cloenda	109
Apèndix documental	113
Bibliografia	149
Agraïments	155

PRÒLEG

Cap pla del múltiple projecte històric per a la construcció del Canal d'Urgell va més enllà del disseny de la xarxa cabdal, és a dir els canals principal i auxiliar. Tot i que cadascuna de les gran sèquies que deriven del majestuós canal són conegudes com a principals s'obliden, sistemàticament, en la cartografia històrica relativa al regadiu de la Plana d'Urgell. Ben bé com si fossin prescindibles des del punt de vista tècnic.

Fins i tot, el gran enginyer Domènec Cardenal (1825-1901), constructor a peu d'obra del Canal d'Urgell, el cap del gabinet oficial d'enginyers de la Diputació de Lleida o bé l'enginyer revisor del Ministeri de Foment acceptaren el pla reiteradament sense comptar amb la xarxa secundària de derivació de l'aigua.

Com es pot projectar un canal dissenyat per regar 60.000 ha sense cartografiar-ne, amb ets i uts, la xarxa secundària? En la nostra opinió resulta "fàcil" dissenyar i construir un gran canal, mentre que la dificultat radica en l'establiment del rec secundari. L'explicació té doble raó de ser: quantitativa i qualitativa.

Resulta evident que la longitud del Canal d'Urgell, 150 km, empetiteix front el conjunt de sèquies principals i derivades que sumen 3.500 km. Cal pensar que cada quilòmetre de rec produït carrega a l'esquena una motxilla farcida de complexitat tècnica, mecànica o de construcció. És a dir, un procediment físic quantitatiu molt costós.

No és el mateix efectuar-lo sobre una base de longitud 150 que en relació amb 3.500.

Al final la condició de l'aigua que circula pel Canal d'Urgell és força unitària, varia poc al llarg de l'itinerari i alimenta un nombre limitat de derivacions. Però l'aigua que arriba al camp ha de satisfer 20.000 regants, cobrir la necessitat de 70.000 ha agrícoles i, a més, seduir l'ideari del regant respecte a l'ús de l'aigua i l'efecte de regar. Això vol dir, considerant-ho en llarg, milions d'estratègies diàries i, en curt, centenars de milers.

Mentre l'aigua transita pel Canal d'Urgell al llarg de 150 km, la problemàtica del rec és d'ordre físic o de magnitud ja que cal transportar-la de la manera més eficient i com més millor. En derivar-la cap a la sèquia principal, secundària o terciària varia la disposició i dimensió del fet, atès que l'element líquid passa de tenir un simple ordre físic o mecànic per transformar-se en un de social, complex i superior, relacionat amb la persona, és a dir, el pensament del regant, regador, síndic, president de la col·lectivitat o de la comunitat i un llarg etcètera.

La complexitat social té un cost de resolució perquè la solució passa per l'acceptació o negació de l'individu i cadascú té la capacitat de pensar de manera diferent. Intentar concordar o consensuar el punt de vista divers per arribar a l'entesa comporta dificultat. Potser per això en l'obra de construcció de major dificultat del Canal d'Urgell, el túnel de Montclar, es van necessitar vint mesos i en la del conjunt del canal principal noranta-sis. Però la construcció de la xarxa de regadiu a peu de finca s'erigí gairebé dos mil mesos després que l'aigua circulés per primera vegada pel majestàtic canal. El cas de la sèquia o secla d'alimentació de Castellnou de Seana és resultat, primer, de la confusió erràtica respecte a l'administració i gestió de l'aigua relacionada, respectivament, amb l'empresa SA Canal de Urgel o el Sindicato de Regantes i, segon, de la complexitat relativa a l'ús social de l'aigua que transporta. Aquests aspectes els expliquen molt bé Ramon Niubó, en el número 9 d'Estudis Castellnouencs, i Miquel Galitó en aquest volum. Cal felicitar-los per la seva significativa aportació.

Els castellnouencs s'interessaren per la construcció de la secla des de 1870 i hom començà a regar i gaudir de l'aigua la primavera de 1920. A voltes el desig és una cosa i la realitat,

obtusa i polièdrica, una altra de diferent. Aquella paciència de cinquanta anys cristal·litza, com expressen en el llibre Antoni Balagué, Llorenç Borràs i Jaume Cabestany, en una realitat fructífera de la qual gaudiu. De les velles cadiretes de la secla al modern pantà hi ha un llarg recorregut, una trajectòria d'aventura que té un final venturós.

Ara cal situar-se en el present i preparar de forma sòlida la pròxima peripècia. Hem de ser conscients que els nostres remots avantpassats tingueren una intuïció inicial sobre un hipotètic regatge de la Plana d'Urgell al segle XIV, que es féu realitat cinc-cents anys després, ara en fa cent cinquanta. La intuïció és instantània, la creativitat atemporal. Els castellanouencs del buit n'han fet una realitat esplèndida.

Sense desmerèixer l'esforç del passat cal mirar en positiu i amb una certa imaginació cap al futur. Al ja superat Clot del dimoni històric sempre ha estat així ja que del pobre tarròs i la fatídica pols del camp esquilmat n'heu obtingut esplèndida collita. No importa el pas del temps, importa el propòsit de voler ser i fer amb profit individual i comunitari.

Els urgellencs hem d'utilitzar la capacitat de crear per superar la dificultat persistent. La clau la teniu en el vostre pensament i la vostra activitat, és a dir, a les vostres ments i mans. M'atreveixo a demanar unió i esforç per aconseguir-ho com heu demostrat saber fer amb l'ús de l'aigua de la secla que es negava o bé amb la publicació de la col·lecció Estudis Castellnouencs, probablement única o singular en el seu gènere a Catalunya.

Penseu que l'aigua i la secla són a la vida el que el llibre és a la cultura i el coneixement. Per tant, plegats heu fet una magnífica contribució al bon viure i heu conreat la saviesa. Es pot demanar més?

Jaume MATEU GIRAL, hivern de 2012
Geògraf, professor emèrit de la Universitat de Barcelona

PREÀMBUL

Sempre que puc torno a Castellnou de Seana, el meu poble, i ho faig per sentiment, perquè hi tinc les meves arrels, perquè aquí, a Castellnou, tinc els millors records, malgrat els més de cinquanta anys que fa que visc a Barcelona, però sempre tinc necessitat de retornar a casa per carregar bateries. Encara hi ha la casa que els pares —tots dos— varen aixecar quan jo era molt petit, amb tots els seus treballs i suors, que em mereixen un respecte, filial si voleu, però respecte al cap i a la fi. He de confessar que jo no he tingut mai cap casa pairal, però n’he vist moltes, sempre m’han semblat que eren emblemàtiques i un referent per a molta gent. També us he de dir que la petita casa de Castellnou —que ara és meva— sempre ha tingut, i té encara avui, una altra olor, ni bona ni dolenta, però sí diferent.

Les cases pairals tradicionals catalanes eren les cases dels pagesos conreadors. Aquelles que van bastir amb les seves mans, van engrandir amb les seves suors, les seves minses economies, les seves esperances i les seves il·lusions. Era la casa on per Nadal es reunia la família, la casa que ajudava a tothom, que recollia el vianant fatigat, la casa que somreia quan s’havia fet la feina i s’havien acomplert tots els deures.

És per això que la casa pairal catalana és única, perquè fou aixecada amb el cor i els braços dels qui l’han poblada durant anys, és la casa dels treballadors de totes les èpoques, tant dels parcers com dels masovers, és a dir, els que realment sempre han fet produir les terres i les han tingut sota la seva responsabilitat. I ho han fet sabent que tindrien una minsa

subsistència en aquells pocs conreus i collites de secà. Com devien somniar l'aigua!!

Aquestes i altres reflexions m'han fet decidir a cercar i escriure. Primer per una curiositat fefaent, després amb una curiositat innegable, i finalment per poder donar resposta a totes aquelles coses que em va explicar el padrí Miquel i el meu pare Aleix; tant a les preguntes que de bell antuvi em vaig fer, com a la necessitat que tenia d'esbrinar el tema de l'aigua; concretament la portada de l'aigua des del Canal d'Urgell fins al nostre terme.

El bon amic Ramon Niubó¹ ja havia esbrossat el camí, va fer un treball magnífic sobre la construcció de la sèquia del poble, jo qualificaria que és un treball impecable. No només s'hi va implicar sinó que les dades i successos que refereix estan perfectament documentats i en conjunt diria que no s'hi pot posar cap mena de però, al contrari. L'arxiu de l'aigua de l'Ajuntament de Castellnou el va pouar a consciència, i no tinc altre remei que fer un manlleu del seu treball i poder lligar situacions i altres documents que s'han trobat per acabar de bastir el treball. Sense l'estudi del Ramon, m'hauria costat molt més temps fer el meu i segurament no estaria tan ben fet, per això li he d'agrair la gran tasca que ha dut a terme. Gràcies Ramon.

En el decurs d'un parell d'anys, més d'un amic, o conegut, em preguntava: "Per què has de fer un altre treball si ja n'hi ha un?" La resposta era sempre la mateixa: perquè estic convençut de la importància que té explicar el tema de l'aigua mirant endarrere i veure les situacions que havien succeït d'una manera o d'una altra, i perquè crec en el fet cultural de l'obra que molts coneixem però que molta gent —principalment joves— no en saben res o molt poc, aquesta és la qüestió. Justament la diferència es la de donar una visió ampliada d'una perspectiva anterior i posterior, feta amb els mateixos criteris que s'haurien aplicat als texts narratius; primerament perquè

---

1. NIUBÓ SANFELIU, Ramon: Referències històrico-agrícoles de Castellnou, Estudis Castellnouencs núm. 9, Pagès Editors, Lleida 1995, p. 50-59.

s'aproxima més al lector, i en segon lloc la concreció històrica s'amplia en el mateix temps i de la mateixa manera que els períodes més llargs estudiats.

Tornant al treball de l'aigua. No ha resultat tan allunyat de les meves possibilitats com em pensava, ni tampoc del temps que hi he invertit, ja que tenia al meu favor poder disposar d'una documentació de l'aigua de primera mà sempre a l'abast, la de l'arxiu de Castellnou de Seana, a més de les facilitats de què he gaudit a l'hora de consultar altres arxius complementaris del mateix consistori.

La meua feina era la de moure la consciència d'un poble, les lleialtats d'uns, les mancances reals d'altres i la mala fe i/o poca solidaritat d'alguns. Les solucions reals i efectives del Canal d'Urgell mancaren en els primers moments, sobretot en el tema pecuari, quan les seves exigències no varen estar a l'altura de les circumstàncies. Quan Castellnou, en 1914, li va demanar ajut, la seva resposta no va ser la més correcta, oferia vint-i-una mil pessetes de subvenció, mentre que se n'havien de pagar vint-i-cinc mil més que s'havien de dipositar a l'inici de les obres, el cost era una nimietat quan en 1917, a causa d'una revisió de preus, la quantitat amb què Castellnou havia de contribuir fou de seixanta-tres mil pessetes i les obres encara havien de començar. Per fer-nos una idea de la quantitat que demanava el Canal d'Urgell, en 1943-1944 una casa a Castellnou de Seana es podia comprar per cinc-cents i sis-cents pessetes.

Penso que jugaren una mica amb el sofriment d'un poble, no vull dir que potser era el que tocava en aquells moments, però era innecessari, sobretot quan ells estaven assabentats que durant anys i panys el poble de Castellnou de Seana havia estat espoliat de l'aigua que els pertocava per altres pobles de més amunt, sobretot de Bellpuig. Fins que la gent de Castellnou varen dir prou, llavors la Societat Canal només hi va posar un pegat, com sempre havia fet, i al cap d'un temps ens tornaven a furtar l'aigua, que era necessària pel reg dels conreus i com a aigua de boca.

És veritat que també la Societat Canal d'Urgell va passar dificultats: el 1866 va patir moltes dificultats financeres, el ge-

ner de 1871 va fer fallida, el tema del Sindicat de Regants, el pagament del novè, etc.² Tampoc ho va tenir fàcil per subsistir i poder superar els problemes econòmics i els provocats per certs grups de pressió.

Jaume Mateu, en un dels seus treballs,³ toca tots els temes relacionats amb l'enginyer Domènec Cardenal, fins i tot els financers, i ho fa amb la perspectiva del bon historiador, sense deixar-se dur per la cruesa i el malestar que hi havia en qualsevol dels afers que hem esmentat abans. En citarem alguns perquè els lectors puguin assabentar-se d'aquests afers i, si volen, aprofundeixin en aquestes situacions —algunes de dramàtiques— que es produïren durant els anys 1863, 1864 i 1871; però això es tractarà en un altre capítol d'aquest treball.

No es pot dubtar de la laxitud administrativa de la Societat Canal d'Urgell, en tenim un exemple a l'apèndix I, on podem llegir la carta del 7 de juny de 1870 que envià l'Ajuntament de Castellnou de Seana al Sindicat de Regs del Canal; sobretot quan la llegiu heu de tenir en compte que no fou fins al 1920 que la sèquia es va donar per acabada.

Tampoc el poble estava en disposició de fer gaires dispendis, més aviat li mancava de tot, i crec que no fou sempre la culpa del Canal, perquè fins ben entrat el segle xx Castellnou de Seana era un dels pobles més pobres de les nostres contrades si el comparem amb la resta.

Al segle XIX es va patir una greu crisi. Però no fou la pitjor, ja que se'n va patir una anteriorment que afectà Castellnou de Seana i tots els pobles de la rodalia. Fou el problema del blat a finals del segle XVIII i començaments del XIX que va deixar tocats molts pobles del Pla per les minses collites, a causa de

---

2. IGLÉSIES, Josep: Els conflictes del Canal d'Urgell. "Episodis de la Història", 103, R. Dalmau, Barcelona 1968.

3. MATEU GIRAL, Jaume: L'enginyer Domingo Cardenal (1825-1901). Pagès Editors, Lleida 2000, p. 95, 99, 103 i 109.

---

la sequera, que deixaren exhausts els pobles petits, als quals va costar de revifar; la dura situació econòmica va durar fins ben entrat el segle xx, per això potser seria bo donar-hi un cop d'ull, si més no per avaluar les minses possibilitats de caixa de l'Ajuntament i, per tant, les disponibilitats del nostre poble en qüestió.